

RETORIČNI DODATKI V INTERPRETACIJAH HUMANISTIČNEGA
ZGODOVINOPISJA O PROSTORU MED ALPAMI IN JADRANOM
V ZGODNJEM SREDNJEM VEKU

Darja MIHELIC

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4
e-mail: mihelic@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava razlage spisa o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev v krščansko vero (Konverzija) ter o nekaterih dogodkih iz karantanske zgodovine pri historiografih 15. do 18. stoletja. V 17. stoletju se v historiografiji pojavi vrsta izmišljenih, domišljjskih opisov dogodkov, ki v virih nimajo osnove.

Ključne besede: historiografija, zgodnji srednji vek, prostor Alpe–Jadran, Karantania, conversio, carmula

APPARATI RETORICI NELLE INTERPRETAZIONI
DELLA STORIOGRAFIA UMANISTICA SULLA REGIONE
COMPRESA TRA LE ALPI E L'ADRIATICO NELL'ALTO MEDIOEVO

SINTESI

Il contributo prende in esame le interpretazioni di un saggio sulla conversione dei Bavaresi e dei Carantani alla fede cristiana (Conversione), prestando particolare attenzione ad alcuni avvenimenti che hanno segnato la storia della Carantania, trattati dalla storiografia tra il XV e il XVIII secolo. Una serie di descrizioni di fatti inventati e fantastici, che non trovano riscontro nelle fonti, fa la sua comparsa nella storiografia del XVII secolo.

Parole chiave: storiografia, alto Medioevo, regione dell'Alpe Adria, Carantania, conversione, carmula

Humanizem je bil poznosrednjeveški in zgodnjenovoveški svetovni nazor, ki je povelečeval antično obdobje, tedanjo kulturo in njene stvaritelje, pisce, pesnike in filozofe. Gojili so ga v krogih izobražencev, literatov in učenjakov, ki so se pogosto odvrčali od tradicionalnega in odklanjali cerkveno avtoriteto, v ospredje pa so postavljali človeka. V prispevku uporabljam izraz "humanistično zgodovinoepisje" za historiografska dela, ki so nastala v obdobju humanizma in še pozneje (do 18. stoletja). V vprašanje, ali so se avtorji teh del intimno čutili pripadnike humanističnega nazora, se ne poglobljam. Takšen pristop bi namreč zahteval podrobno preučitev življenja, ravnanja in določenih nians pisarja vsakega zgodovinarja omenjenega razdobja, česar pa obseg prispevka ne bi prenesel.

Historiografska béra štirih stoletij (od 15. do 18.), ki jih jemljem pod drobnogled, je številčno in količinsko neprimerljiva s sodobno knjižno proizvodnjo, res pa so bile tedanje objave praviloma obsežnejše kot sodobne. Pisane so bile v latinščini in ljudskih jezikih, v srednji Evropi predvsem v nemščini.

V evropskem zgodovinoepisu omenjenega razdobja je zaznati več smeri. Italijanska praksa je bila z današnjega gledišča najnaprednejša. Prizadevala si je za opisovanje resnične preteklosti. Italijanski "škorenj" je imel veličastno zgodovino, ki ni potrebovala olepšav: to je italijanskemu zgodovinoepisu objektivno omogočalo neobremenjeno verodostojnost. Nemški in slovanski (poljski, češki, dalmatinski) zgodovinoepisci, ki so izhajali iz okolij z manj slavno preteklostjo, so želeli slediti italijanskemu zgledu. Poudarjali so pomembnost zgodovine germanskega/slovanskega ljudstva, katerega pripadnike so se čutili. Njihovo rodoljubno pisanje je skušalo dokazati germanske ali slovanske vrednote. Po zgledu starejših piscev so se zatekali k bibličnemu dokazovanju porekla svojega ljudstva. Posamezno germansko ali slovansko etnijo, ki so jo opevali, so enačili s celoto germanskih oziroma slovanskih (ter drugih) ljudstev, ki so se kdaj koli pojavljala v Evropi in na Bližnjem vzhodu. Te zgodovinoepisce je označeval narodnjaški zanos. Historična vrednost njihovih del je tem manjša, čim večja je njihova privrženost etniji.

Sistematika razporejanja snovi v delih obravnavanega obdobja je težko obvladljiva. Historiografi nizajo dogodke brez časovnih opredelitev, neredko v neurejenem zaporedju, pogosto podvojeno – a ne enako. V pripoved vpletajo premi govor in dramtizirajo dogodke. Njihovo izražanje je pogosto patetično napihnjeno. Mnogi zgodovinarji suhoparno pripoved popestrijo z bajkami, izmišljotinami in celo z zavestno potvorjenimi vložki. Izmišljajo si priložnostne slavnostne nagovore vojskovodij in vladarjev. Maličijo resnico in se prilagajajo ideološkim in političnim ciljem ali osebnim interesom. Hlepijo po opisih "zanimivosti", s katerimi želijo pritegniti pozornost bralca. Opisujejo vojne in junaštva, slavijo vladarske družine in pišejo slavospeve princem in kraljem. Pogosto objavljajo genealoške preglede dinastičnih in velikaških rodbin, pri čemer večkrat samovoljno izpopolnjujejo vrzeli v genealogijah, časovna neskladja v njihovem izvajanju pa jih ne motijo.

Avtorji radi posegajo po predhodnih piscih. Včasih jih bolj ali manj dobesedno povzemajo brez komentarja – pri čemer se različni citati pogosto ne skladajo niti med seboj niti z njihovim lastnim izvajanjem o isti stvari –, spet drugič se spuščajo z njimi v dolgovezna polemična razpravljanja. V teh delih mrgoli nedorečenosti in netočnosti, ki jih je poznejša historiografija le korakoma odpravljala. Šele 17. stoletje je prineslo vzpon erudicije in iskanja zgodovinske resnice, delo na virih in objektivno kritiko zgodovinskih spoznanj predhodnikov.

Tipološko značilnost zgodovinskih del srednjeevropskega celinskega (ne sredozemskega!) prostora 15. do 18. stoletja je narekovala politična stvarnost in upravna ureditev. Pisci se prostorsko največkrat osredotočajo na posamezno deželo, naročniki in financerji njihovih spisov pa so pogosto deželni stanovi. Predstavnikom dežel-nostanovskega se v 17. stoletju pridružijo zastopniki dvornega in cerkvenega zgodovinopisja.¹ Geografski okvir njihovih obravnav sega včasih prek deželne meje. Vladajoča dinastija, ki jo opevajo dvorni zgodovinopisci, namreč ne obvladuje le ene dežele. Tudi območje vpliva upravnih enot katoliške cerkve, ki jim namenjajo svojo pozornost cerkveni zgodovinopisci, lahko sega prek meje posamezne dežele. Šele v 18. stoletju je hkrati s pojavom znanstvenega zgodovinopisja, ki izhaja iz kritične analize virov, prišlo do zavestnega preraščanja deželnega zgodovinopisja v zgodovinopisje širšega območja, katerega skupni imenovalc je bilo tam živeče ljudstvo oz. etnija.

Ozemlje med Alpami in Jadranom, kjer so v zgodnjem srednjem veku živeli (tudi) slovanski predniki Slovencev, ki so se sem priselili po sredi 6. stoletja, so opisovali številni zgodovinopisci iz nemškega prostora, redkejši iz italijanskega, dotaknili pa so se ga tudi pisci iz slovanskih okolij ter posamezniki iz madžarskega prostora. Starejši historiografi so ohranjali kronikalni značaj pisanja, bili so nekritični, izmišljali so si nove vire in prikrojevali prikaze preteklosti.

Avtorjev, ki so se v obravnavanem obdobju dotaknili zgodovine ozemlja med Alpami in Jadranom, je mnogo. Marsikateri je že pozabljen, čeprav je v zgodovinsko védenje prispeval nova spoznanja. Ne le vsak avtor, ampak tudi vsak posamezen historiografski spis – od katerih so mnogi, žal, izgubljeni – obravnavanega razdobja bi si zaslužil posebno podrobno obravnavo – a ne na tem mestu. Poznejši pisci so imeli možnost nadgrajevati spoznanja predhodnikov, pri čemer so se historiografska spoznanja postopno približevala sodobnemu védenju.

Med Alpami in Jadranom sta se v zgodnjem srednjem veku izoblikovali gentilna kneževina Karantanija in pokrajina Karniola. Zlasti prva je v virih, med katerimi po zgodovinopisni povednosti prednjači kronistični spis o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev v krščansko vero (*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, tim. Konverzija) (Kos, 1936; Wolfram, 1979; Grafenauer, 1985; Lošek, 1997) salzburškega du-

¹ Delitev zgodovinopiscev na dvorne, cerkvene in deželne vpeljujeta Coreth, 1950 in Lhotsky, 1962.

hovnika (morda celo samega tedanjega salzburškega nadškofa Adalwina) (Wolfram, 1995, 197; Lošek, 1997, 5–6) iz 870, ki je postal temelj preučevanja in poznavanja zgodnjerednjeveške preteklosti prostora med Alpami in Jadranom. Poznavanje in interpretacije tega spisa so v zgodovino pisju postopoma izgrajevali o Karantaniji vse jasnejšo podobo, pri čemer pa se avtorji niso poglobljali v prikriti namen pisca Konverzije, da utemelji upravičenost salzburških misijonskih interesov v Vzhodnih Alpah in Panoniji.

Kot historiografe obdobja, ki so opazneje prispevali k poznavanju karantanske zgodovine, moramo po prvem, Korošču *Iacobi Vnrestu* (1420/1430–1500) omeniti zlasti Bavarca *Iohannesa Aventina Turmairja* (1477–1537). V "zakladnico zgodovine" je prispeval nekatera spoznanja, ki so na daljši rok zaznamovala historiografijo o Karantaniji. Marsikdo od naslednikov ga je povzemal, na primer Dubrovčan *Mauro Orbini* (ok. 1550–1614). Istran *Mathias Flacius Illyricus* (1520–1575) je Konverzijo objavil, s čimer je prispeval k njeni pritegnitvi v obravnave zgodovino piscev. Med faktografsko stvarne zgodovinarje sodijo bavarski historiografi *Marcus Velserus Matthaeus* (1558–1614), Tirolec *Andreas Brunner* (1589–1650) in Lotarinžan *Johannes Vervaux* (1586–1661) oziroma *Johann Adlzreit(er) von/a Tet(t)enweis* (1596–1662). V zgodovino pisje je s svojimi domišljjskimi pripovedmi veliko sladko-srhljive zmede vnesel koroški zgodovinar *Michael Gothard Christalnick* (1530/40–1595), katerega delo je pod lastnim imenom objavil nemški jezikoslovec in polihistor *Hieronimus Megiser* (1554/55–1619). Goriškega jezuita *Martinusa Bauerja* (1595–1668) je njuno delo tako zelo pritegnilo, da je njegove dele dokaj zvesto povzel v latinščini. Več novih spoznanj glede karantanske zgodovine je ponudil Kranjec *Joannes Ludovicus Schönleben* (1618–1681), vendar je njegov mlajši, v zgodovino pisju manj podkovani kolega, sloviti kranjski polihistor *Johann Weichard Valvasor* (1641–1693) nekatera od njih namerno prezrl in raje sledil Christalnick–Megiserjevemu izvajanjem. Podobno velja za štajerskega historika *Aquilinusa Juliusa Caesarja* (1720–1792), čeprav je že poznal objave koroškega jezuita *Marcusa Hansiza* (1683–1766), ki so bile za poznavanje in razlago virov o karantanski zgodovini v omenjenem razdobju nenadkriljive. Žal je bilo Hansizevo delo zaradi standardne znanstveno-kritične eruditske metode prepuščeno pozabi v konkurenci z novimi atraktivnimi prijemi, ki jih je uporabil sicer zgodovinsko šibkejši *Anton Linhart* (1756–1795). Ta je sledil novim trendom zgodovino pisja, ki so iskali ljudske posebnosti v državi, pravu, govoru, umetnosti in literaturi.

Konverzija omenja vladarja Sama, ki naj bi bil Slovan in karantanski knez. Dal je oropati in pobiti trgovce frankovskega vladarja Dagoberta, ki naj bi Sama s kazensko ekspedicijo pokoril.² *Non multo post tempore* – "ne dolgo za tem"³ naj bi po besedilu

2 Drugi, zanesljivejši vir, burgundski avtor Fredegar pripisuje Samu frankovsko poreklo, frankovska vojska pa naj bi v spopadu s Samom utrpela poraz.

3 Dejansko gre za časovni skok, dolg celo stoletje.

spisa Huni⁴ ogrožali Karantance. Njihov knez Borut je prosil za pomoč sosednje Bavarce. Skupaj so odvrnili Hune (Avare), Karantanci pa so kot zagotovilo zvestobe poslali na Bavarsko talce – člane knežje družine, med njimi oba prestolonaslednika, Borutovega sina *Cacatia*⁵ in nečaka *Cheitmarja*,⁶ ki so ju na tujem – po trditvi vira na Borutovo prošnjo⁷ – krščansko vzgojili. Po Borutovi smrti je tri leta vladal Gorazd, za njim pa z dovoljenjem frankovskega kralja Pipina Hotimir. Obema je dalo oblast ljudstvo. Omemba Pipina (zavladal je 751) omogoča retrogradno kronološko opredelitev vladavine omenjenih karantanskih knezov, način, kako sta Borutova naslednika prevzela oblast, pa kaže na zametke obreda ustoličevanja koroških vojvod. V Karantaniji se je zvrstilo več misijonarskih poslanstev, položaj pokrajinskega škofa–korepiskopa pa je imel Modest. Po njegovi smrti je Hotimir prosil salzburškega škofa Virgilija, naj pride k njemu. Ta pa zaradi upora, imenovanega *karmula* (puč), ni prišel osebno, ampak je poslal drugega duhovnika, ki pa je zaradi novega upora moral oditi. Ko je bil drugi upor zatrt, je Virgilij zapored poslal v deželo še dva duhovnika. Po Hotimirjevi smrti je izbruhnil še tretji upor, nato pa nekaj let v deželi ni bilo nobenega duhovnika, dokler ni knez *Waltunc* vnovič zaprosil Virgilija zanje. Kaj je sprožilo poskuse državnega udara – puča, iz zapisa ni razvidno. Duhovniki so v negotovih razmerah zapustili deželo. Odhod duhovnikov je v historiografiji zbudil poenostavljene razlage, češ da je bil razlog za poskuse puča protikrščansko razpoloženje. Verjetneje pa je bila vera le ena od novitet – ob tuji nadoblasti, davkih, družbenih spremembah –, ki jih je uvajala nova oblast in so zbu-jale odpor. Poskus državnega udara je običajno delo ozke družbene elite, za katero moremo domnevati, da je v novih okoliščinah izgubila privilegije in vpliv na oblast.

V nadaljevanju se želim posvetiti historiografskim razlagam poskusov omenjenega državnega udara, o katerem nam vir poroča takole: "Ko je preteklo nekaj časa, je omenjeni karantanski knez (*Cheitmar/Hotimir*) prosil (salzburškega) škofa Virgilija, naj obišče njegove rojake, da bi jih čvrsto potrdil v veri. Ta pa tega tedaj ni mogel storiti, ampak je namesto sebe poslal svojega škofa, po imenu Modesta, da bi učil to ljudstvo [...]. In tam je (Modest) ostal do konca svojega življenja. Ko je torej ta škof umrl, je isti knez Hotimir spet prosil škofa Virgilija, če bi mogel priti k njemu. On pa je to odklonil, ker je izbruhnil upor, ki mu pravimo karmula. Pač pa je sklenil tja poslati duhovnika Latina. Kmalu za tem je izbruhnil drug upor in duhovnik Latin je odšel od tam. Ko je bila karmula zatrta, je škof Virgilij spet poslal tja duhovnika *Madalhoha*, za njim pa duhovnika *Warmanna*. Ko je Hotimir umrl in je

4 Tako ta spis, kot tudi tedanja historiografija uporablja vzdevek Huni tudi za Avare in včasih za Ogre. V tem kontekstu je šlo za Avare.

5 Slovensko zgodovino pisje ga pozna pod imenom Gorazd.

6 Slovensko zgodovino pisje ga pozna pod imenom Hotimir.

7 Trditev, da bi poganski knez Borut na Bavarce naslovil prošnjo, da naj njegova prestolonaslednika vzgojijo v krščanski veri, zbuja dvom; verjetno je pisec spisa želel z njo le zaokrožiti svojo pripoved.

spet izbruhnili upor, več let ni bilo tam nobenega duhovnika, dokler ni njihov knez Valtunk spet poslal k škofu Virgiliju in prosil, naj pošlje tja duhovnike ..."⁸

In zdaj k historiografiji o tradiciji spisa in dojetanju poročila o poizkusu državnega udara. *Jakob Unrest*, avtor "Avstrijske", "Koroške" in "Ogrske kronike", v "Koroški kroniki", ki je nastajala v zadnjem desetletju 15. stoletja, poroča: "V takem času je umrl krščanski knez Hotimir in tedaj so deželo Karantanijo vnovič [po napadu za časa Hotimirjevega strica Boruta, op. a.] napadli Huni, zdaj imenovani Ogrji.⁹ Zato so duhovniki zbežali iz dežele in nekaj let tu ni bilo nobenega duhovnika, dokler ni nastopil vlade v deželi nov knez. To je bil *Malchmut* [gre za Valtunka; v tedanjem črkopisu je ime *Uualthunc* (Valtunk) možno brati tudi *Malchmut*, op. a.], ki je bil tudi kristjan. Ta je zaprosil Virgilija, naj mu pošlje duhovne učitelje, kar se je tudi zgodilo. To je bil vnovični začetek vere"¹⁰ (*Unrest*, 1724, 481–482).

Johannes Aventinus v "Sedmih knjigah bojskih analov" omenja, da je na Tasilov ukaz Virgilij posvetil Modesta za škofa¹¹ in ga poslal *ad Charionas* skupaj z duhovniki *Cothario*, *Latino*, *Battone*, *Reginoberto*. Dogodke po Modestovi smrti pa opisuje takole: "Ko je umrl Modest, je Virgilij, povabljen od koroškega¹² kneza Hotimirja, ukazal, da tja odpotujeta duhovnika Madold in Varioman. Sam ni želel priti zaradi vstaje in razprtij med Slovani".¹³ Pri Aventinu srečamo naslednjo razlago uporov: "Njihovi (Slovanov) prvaki so se upirali knezu Hotimirju, ker je zavrnil vero dedov, ki so ji predniki srečno sledili in je sprejel nov način čaščenja Boga".¹⁴ Knez

8 *"Peractis aliquantibus temporibus praenominatus dux Carantanorum petiit Virgilium episcopum visitare populum gentis illius, eosque in fide firmiter confortare. Quod ille tunc minime adimplere valuit, sed sua vice misso suo episcopo nomine Modesto ad docendam illam plebem [...] Ibi permansit usque ad vitae suae finem. Eo igitur defuncto episcopo, postulavit iterum idem Cheitmar dux Virgilium episcopum, si fieri posset ut ad se veniret. Quod ille rennuit orta seditione quod carmula dicimus. Sed inito consilio misit ibidem Latinum presbyterum, et non multo post orta alia seditione exivit inde ipse Latinus presbyter. Sedata autem carmula misit iterum Virgilius episcopus ibidem Madalholmum presbyterum, et post eum Warmannum presbyterum. Mortuo autem Cheitmaro et orta seditione aliquot annis nullus presbyter ibi erat, usque dum Waltunc dux eorum misit iterum ad Virgilium episcopum, et petiit ibidem presbyteros mittere ..."*

9 Sočasno z opisanimi dogodki so Panonijo obvladovali Avari, ki pa s karantanskimi upori niso imeli nič. Huni so ogrožali te kraje nekaj stoletij prej, Ogrji dobro stoletje pozneje.

10 *"Inn solcher Zeit starb aber kristenlich Hertzog Cotmarus, da huebn die Hewn, yetzt Vngern genant, das Landt Quarantein aber zu den andermall an zu khriegen. Do fluchen die Priester aus dem Landt dass ettlich Jar khain Priester inn dem Landt was, als lang, dass ein ander Hertzog des Landes wart. Der was genant Malchmut, der was auch ein krist"*.

11 Tasilo pri posvetitvi Modesta ni imel nobene besede.

12 Historiografi omenjenega obdobja pogosto zamenjujejo Karantanijo s Koroško.

13 *"Modesto defuncto, D. Vergilius à Chitomaro Charinorum duce inuitatus, illuc Madoldum, & Variomanum sacerdotes proficisci iubet. Ipse venire noluit ob seditionem & discordias Venedorum"*.

14 *"Quorum primores Chitomaro principi rebellabant, quod explosa auita religione, quam feliciter maiores sectati fuissent nouum ritum colendi Deum accepisset"*. Tu izvira tradicija označevanja uporov za protikrščanske, ki so jo povzemali in nadgrajevali mnogi poznejši pisci. Upor naj bi zanetili slovanski prvaki, vzrok zanj pa naj bi bil v novi veri, ki jo je sprejel Hotimir.

Tasilo je prisilil Slovane k pokorščini Hotimirju.¹⁵ Ko pa je Hotimir umrl, so slovanski prvaki odvrkli "jarem krščanske vere" in izgnali duhovnike na Bavarsko. Bavarski kraljevič Tasilo je napadel koroško deželo z vojsko in postavil Slovanom za kneza Valtunka: "*Thessalonus dux in Venedos arma mouet, parere Chitomaro cogit. Quo mortuo, Venedorum proceres iugum religionis Christianae excutiant, sacerdotes in Boiariam exigunt. Thessalonus Boiorum Regulus in Charionum regionem infesto, intentoque exercitu procedit, Valdungum ducem Venedis imponit*". Valtunku je Virgilij poslal duhovnike *Haemonem, Reginoualdum, Maioranum, Gotharium, Erchinobertum, Reginardum, Augustinum in Guntharium*, da bi slovanskemu ljudstvu razkrili skrivnosti krščanstva in iztrebili krivoverstvo (Aventin, 1554, 304). Aventinu so bili znani podatki iz spisa o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev, čeprav jih ne navaja povsem točno.

Mauro Orbini je avtor dela "Kraljestvo Slovanov" (Orbini, 1601). Poroča o uporu proti knezu Hotimirju, pri čemer v italijanščini povzema Aventina (Orbini, 1601, 37–38): "*Li Baroni Slau ribellarono da Chitimir loro Principe, per hauere egli posta la religione antica, la quale i suoi maggiori lungo tempo felicemente seruarono et abbracciata vn'altra nuoua*".¹⁶ Hotimirju je na pomoč priskočil bojski knez Tasilo in prisilil njegove podložnike k pokorščini (tega posredovanja ni bilo, omenja pa ga Aventin, op. a.). Po Hotimirjevi smrti "*i Baroni Slaui lasciarono la religione Christiana, et scacciarono li Sacerdoti in Boioaria*" ("so slovanski plemiči odvrkli krščansko vero in nagnali duhovnike na Bavarsko"). Tasilo je vnovič posredoval in pomagal na oblast Valtunku: "*Ora dunque hauendo gli Slaui (come s'e detto) abbandonata la religione Christiana, Tesselone rinforzando l'essercito, di nuouo entrò nel paese di quelli, et dopo alcuni fatti d'arme gli superò, costituendo loro vn Duca, che fù Valdunco*".¹⁷ Orbini omenja prihod novih misijonarjev, imena pa prek Aventina povzema po spisu o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev.

Domišljijsko slikovito se uporom posveča "Kronika častitljive nadvojvodine Koroške" avtorja *Mihaela Gotharda Christalnicka*, ki jo je – mestoma skrajšano in nekoliko dopolnjeno – pod svojim imenom objavil *Hieronymus Megiser* (Christalnick, Megiser, 1612). Omenja jih na več mestih (Christalnick, Megiser, 1612, 433–436, 448–458). Poglejmo nekaj sočnejših odlomkov: Minili sta komaj dve leti, odkar je Koroška prevzela krščansko vero, ko so se mnogi deželani zlasti v Podravju, kjer danes stoji Beljak, odvrnili od koroškega vojvode Hotimirja. Neverni pogani so sovražili krščansko vero. Grdo so ravnali s kristjani, "nobeno sramotno dejanje jim ni

15 To ne drži: Hotimir je glede na dokumentirana dejstva oba upora, do katerih je prišlo za njegovega življenja, zadušil sam.

16 "Slovanski plemiči so se uprli svojemu knezu Hotimirju, ker je zavrgel staro vero, ki so ji bili on in njegovi predniki dolgo srečno zvesti, in se oklenil druge, nove".

17 "Ker so zdaj Slovani (kot rečeno) opustili krščansko vero, je Tasilo okrepil vojsko in vnovič vdrl v njihovo deželo, jih po nekaj vojaških akcijah premagal in jim postavil za kneza Valtunka".

bilo odveč, posiljevali so žene in device, zagrešili so nepopisno veliko zla, bili so brezumni in so prelili mnogo krščanske nedolžne krvi".¹⁸ Kristjani so poslali k Hotimirju svoje poslanstvo, ki ga je vodil *Antonius*. Pisec ob tem dogodku navaja tudi govor, ki naj bi ga imel Antonij pred Hotimirom. Hotimir naj bi s pomočjo fur-lanskega vojvode *Petra Munichesa* zbral vojsko 8.000 mož. Bil naj bi zmagovit, 6.000 nasprotnikov naj bi pobil, 900 ujel.

Na drugem mestu avtor poroča, da se je plemstvo večkrat zoperstavilo bavarskemu dvoru in od njega postavljenemu knezu Hotimirju, ki se je dal krstiti. Največji deželni gospodje in deželni knezi naj ne bi hoteli sprejeti vere, ampak naj bi hoteli obdržati vero svojih pradedov. Slovanski gospodje na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in v Slovenski marki¹⁹ naj bi bili večinoma še neverni in naj bi pregnali duhovnike in kristjane na Bavarsko, vdrli pa naj bi tudi na Laško in neusmiljeno preganjali krščanstvo. "*Die Winden rissen den Weibern die seugenden Kinder von den Bruesten / legtens vber einen hauffen / darzu die alten vnd schwachen Kinder / zuentens an / verbrenntens / binden die Frawen vnd Weiber an die Baeume / schnitten ihnen den Bauch auff / zogen ihn die Daerm vnd Eingeweide heraus / schossen mit Pfeilen zu ihnen / vnd erschlugen viel Volcks / fiengen sie / vnd fuehrtens hinweg*".²⁰ Italijanski kralj Deziderij naj bi se jim neuspešno postavil po robu. Bavarski vojvoda Tasilo naj bi s tremi vojskami vdril na Koroško in v Slovensko marko, na treh krajih premagal sovražnike, osvojil deželo in polovil slovanske gospode. Na Koroškem in v Slovenski marki je postavil za kneza Valtunka. V času nemirov ni bilo v deželah nobenega duhovnika več, zato se je knez Valtunk obrnil na salzburškega škofa Virgilija s prošnjo, naj mu pošlje misijonarje, kar je ta tudi storil.

Pobožni krščanski knez Valtunk naj bi komaj eno leto vladal v miru, potem naj bi se njemu in njegovim pokristjanjenim Slovanom zoperstavili plemiči in deželani. V drugem letu vladanja naj bi namreč skušal rojake in plemstvo podučiti v krščanski veri. Pomagali naj bi mu koroški Slovani, ki naj bi že odvrgli pogansko brezverje. Bili naj bi uspešni, a nasprotoval naj bi jim del plemstva, zlasti pet gospodov visokega rodu *Drochus*, *Hermannus Aurelius*, *Samo*, *Theodorus* in *Henricus*. Kolovodja Herman Avrelij naj bi sklical knezove nasprotnike. Christalnick–Megiserjeva Kronika navaja njegov nagovor ob tej priložnosti. V deželi naj bi nastal razkol. Valtunk naj bi se hotel s kristjani zoperstaviti Avreliju in njegovim pristašem. Oborožil naj bi se z 12.000 izurjenimi oboroženimi hlapci. Na pot naj bi krenil od kraja Julia, ki naj bi jo Aventin postavil v Beljak. Spotoma naj bi se mu pridružilo še 900 oborožencev.

18 "[...] war ihnen keine Schande zu viel / schendeten Frawen vnnnd Jungfrawen / begiengen vnsaeglich viel vbels / waren vnsinnige Leut / vergossen viel Christliches vnschuldiges Blut".

19 To delo je prvo, ki dogajanja v zvezi z upori umešča tudi južno od Karavank.

20 "Slovani so trgali ženskam dojenčke od prsi, jih met ali na kup skupaj s starimi in šibkimi otroki in jih prižigali in sežigali; žene in ženske so privezovali na drevesa, jim parali trebuhe, jim trgali ven drob in čreva in streljali nanje s puščicami. Mnogo ljudi so pobili, ujeli in jih odpeljali proč".

Usmeril naj bi se proti Sisku (po piščevem mnenju naj bi bil to Agram oziroma Zagreb). Na poti naj bi število njegovih mož naraslo na 18.000. Blizu Siska naj bi porazil Avrelija in njegovih 4.000 mož: 600 naj bi jih pobil, 400 pa ujel. Droh naj bi poskušal pripraviti atentat na Valtunka, a brez uspeha. Pri Metliki naj bi Valtunk opravil še z Drohom, ki naj ne bi poslušal previdnih nasvetov soupornika Henrika. Z ujetimi izdajalci naj bi se vrnil v Beljak. Naslednjega dne naj bi jih dal "*auff den Platz fuehren / vnnd denen die Haende abhawen / an dem Drocho anfangend / darnach die anderen Glieder alle / als Ohren / Nasen / die Schenckel zerstimeln / die Schienbein zerbrechen / vnd also mit dem Strumpff in ein Pfuetzen vnd Gruben werffen lassen / vnd solches nach der alten Deutschen Ordnung vnd Gesetze*".²¹ Zaradi krutih kazni naj bi se drugi nasprotniki krščanstva ne upirali več tako predrzno svojim knezom. – Kot vir za te dogodke navaja pisec Ammonia Salassa, neobstoječega²² avtorja, ki naj bi bil doma iz Celovca. Ta opis, ki je glede na zapis v Konverziji čisti konstrukt, je imel pozneje v historiografiji velik odmev.

Martinus Bauzer je v rokopisnem delu "Zgodovina noriških in furlanskih dogodkov" (1657–1663) posnemal Christalnickovo oz. Megiserjevo izvajanje. Boruta je imel za neposrednega Samovega naslednika. Po Christalnicku oz. Megiserju je prevzel takó opis uporov za časa Hotimirja in po njegovi smrti, kakor tudi izmišljeni redosled vladarjev, ki naj bi mu sledili.

Marx Welser je v delu "Bavarska zgodovina" (Welser, 1605) prispeval novosti v zgodovinske razlage. Karantanci naj bi prišli iz Dalmacije (Welser, 1605, 213–214), Vandali pa naj bi bili isto kot *Wendi* (Welser, 1605, 264). Sama opredeljuje kot (frankovskega) trgovca iz Senonaga, ki je bil dejaven med Slovani in je nagnal hunske tirane (Welser, 1605, 241). Boruta pravilno postavlja v čas Pipina. Dvomi v iskrenost njegove želje, omenjene v Konverziji, naj bi njegova prestolonaslednika krščansko vzgojili (Welser, 1605, 317–318). Le skopo opiše vojne za časa Hotimirja in izgon duhovnikov po njegovi smrti ob izbruhu nove vojne. Čez nekaj let naj bi Salzburg poslal *Waltuncku* nove misijonarje, ki so iztrebili poganstvo (Welser, 1605, 324–326).

Tudi *Andreas Brunner* v delu "Anali junaških dejanj in usode Bojev" (Brunner, 1626–1637) enači Vandale z *Wenedi* (Brunner, 1626–1637, 158), ugotavlja, da je Borut Pipinov sodobnik, vojne za časa Hotimirja pa smiselno opisuje kot Welser (Brunner, 1626–1637, 174–175).

21 "[...] peljati na trg in jim po stari germanski ureditvi in zakonih, začeni z Drohom, odsekati roke in druge ude kot ušesa, nosove, izmaličiti stegna, polomiti goleni in skupaj s trupli vreči v mlakuže in jarke".

22 Gre za izmišljenega pisca, prim.: Doblinger, 1909, 460–461.

Johannes Vervaux v svojih "Analih bojskega rodu" (Vervaux, 1662, 177–178) navaja, da je Frank Samo Karantance osvobodil od Hunov in jim zavladal. Tasilu pripisuje zasluge za spreobrnitev Karantancev. Pomagal naj bi Borutu proti Hunom, čemur naj bi sledila verska prevzgoja Borutovih prestolonaslednikov na Bavarskem. Kratko opiše nemire za časa Hotimirja. Po njegovi smrti naj bi bila vera Karantancev omajana, duhovščina pa za nekaj let pregnana do nastopa Valtunka (*Vatinius*).

Janez Ludvik Schönleben v delu "Nekdanja in novodobna Kranjska ali sveto–posvetni anali slavne vojvodine Kranjske" (Schönleben, 1681, 378–384) omenja, da se je za časa Hotimirja krščanstvo med ljudstvom zelo razširilo, medtem ko je plemstvo na skrivaj sovražilo kneza in se oklepalo svojega prepričanja. Za čas po Hotimirjevi smrti pisec navaja podatke iz življenjepisa sv. Virgilija (gre za inačico spisa o pokristjanjevanju Bavarcev in Karantancev iz 12. stoletja) in njegovo poročilo o tretjem uporu: "*Mortuo autem Chetimaro, & ortâ tertiâ seditione, aliquot annis nullus Presbyter ibi erat vsque dum Waltunc Dux eorum misit iterum ad Virgilium.*"²³ Zanimiva je Schönlebenova razlaga vstaje: "Ali je bila ta vstaja plemičev naperjena proti duhovnikom, ki so pridigali vero, ali proti oblasti frankovskih vladarjev – če bi to odvrgli, bi z lahkoto zatrli in odpravili tudi krščanstvo".²⁴ Schönleben tudi pove, da Megiser vstajo "po svojem Ammoniu Salassu" označuje kot upor plemstva proti Hotimirju, ker je širil krščansko vero. Meni, da ni gotovo, ali je po smrti Hotimirja takoj sledil Valtunk. Verjetneje je tedaj plemstvo poskušalo odvreči bavarski jarem in ni hotelo sprejeti nobenega ponujenega kneza. Če pa je sprejelo za kneza mladoletnega Valtunka, je toliko drzneje nastopilo proti verskim naukom. Avtor domneva, da so bili v tem času duhovniki izgnani in prisiljeni zapustiti cerkve, dokler ni bil Valtunk zrejši. "Tasilo, bavarski vojvoda v Karantaniji, je podvzel pohod nad Korošce in Kranjce²⁵ in jih prisilil k pokorščini".²⁶ Razlog za njegov poseg je bil morda v tem, da je bil "Valtunk [...] prepuščen plemiškim varuhom in je moral hliniti sovraštvo do kristjanov in duhovnikov".²⁷ Valtunk je nato – morda ob podpori bavarskih vojvod – vnovič prosil Virgilija za misijonarje.

23 "Ko je Hotimir umrl in je izbruhnila tretja vstaja, nekaj let ni bilo tam nobenega duhovnika, dokler se ni njihov knez Waltunc vnovič obrnil na Virgilija".

24 "*Seditio ista vel fuerit nobilium contrâ sacerdotes fidei praedicatores, vel certè contrâ Francorum Regum Dominium, quo excusso, facilè erat etiam Christianas leges contemnere, & abrogare*".

25 Po Schönlebenovem mnenju so bili Korošci in Kranjci združeni v Karantaniji.

26 "*Thassilo Bavariae Dux in Carantanum expeditione susceptâ coegerit Carinthos, & Carniolos in sua verba jurare*".

27 "*Valdungus [...] relictus sub tutorum directione, nobilium ergà Christianos, & sacerdotes odium dissimulare debuit*".

Johann Weichard Valvasor in njegov soavtor, nemški polihistor *Erasmus Francisci* (1627–1694), sta pri pisanju "Slave Vojvodine Kranjske" (1689) sicer črpala podatke pri Schönlebnu, vendar pa so bili opisi uporov Christalnicka oz. Megiserja preveč vabljeni: Valvasor jih je še popestril, težišče njihovega delokroga pa s Koroške prenesel na Kranjsko. Valvasor je pri pisanju zgodovinskih delov sicer povzema Schönlebna, opis karantanskih uporov pa si je izposodil pri Christalnicku oz. Megiserju (Valvasor, 1689, 386–390). Tu ni šlo za naivnost ali zavedenost, ampak za Valvasorjevo – večkrat opazno – nagnjenje k senzacionalizmu, za pristop k pisanju, kjer ima privlačnost branja prednost pred zgodovinsko objektivnostjo.

Valvasor piše, da je bil okrog 760 blesk krščanske vere na Koroškem in Kranjskem skoraj vsak dan večji. Vojvoda Hotimir in njegovo spreobrnjeno ljudstvo sta po duhovniku Latinu prosila škofa Virgilija, naj pride k njim. Pomembne zadeve njegovih glavnih cerkva so Virgiliju to preprečile, pač pa je dal Latinu dva duhovna spremljevalca, ki naj bi "poleg drugih učiteljev delala v božjem vinogradu na Koroškem in Kranjskem".²⁸

Ko je Hotimir položil glavo k počitku, je prevzel krmilo vlade njegov sin Valtunk. Plemstvo je hotelo odvreči bavarski jarem, kajti koroško–kranjske vojvode je deželama tedaj dajala bavarska vladarska hiša. Ni maralo biti več podrejeno nobenemu krščanskemu knezu. Deželni odličniki so se še vedno krepko oklepali nevere svojih prednikov: "Preganjali so jih (kristjane) z njihovimi duhovniki vred. Ko so se jim pridružili tudi gospodje s Štajerske in iz Slovenske marke, so izvedli tudi močan vpad na Laško. (Krščanskim) ženskam so trgali dojenčke od prsi, jih metali skupaj z ukradenimi otroki na kup in jih skupaj zažigali. Žene in device so privezovali k drevesom, jim parali trebuhe in trgali iz njih drobovje in čreva ali pa streljali nanje s puščicami".²⁹

Langobardski kralj Deziderij se je skušal poganom zoperstaviti, a ni uspel. Bavarski vojvoda Tasilo je okrog božiča krenil s tremi vojskami na Koroško, Kranjsko in v Slovensko marko. Na treh krajih je napadel sovražnike in se polastil vse dežele. Ujel je veliko množico Slovanov, rešil mnogo ujetih kristjanov in vnovič postavil na prestol pregnanega mladega vojvoda Valtunka, Hotimirjevega sina. Ta se je obrnil na salzburškega škofa Virgilija s prošnjo, naj mu pošlje duhovnike, in bil uslišan.

28 "[...] die in dem Weinberge des Herrn bey den Kärdtern und Crainern nebenst denen übrigen Lehrern sollten arbeiten". Tudi Valvasor umešča salzburško misijonarsko dejavnost na Koroško in Kranjsko.

29 "Sie verjagten dieselbe samt den priestern, und weil gleichfalls die Herren in Steyr und in der Windischen Marck sich zu ihnen schlugen, thaten sie auch einen starcken Einfall in Welschland [...]. Sie rissen den Weibern die Säuglinge von den Brüsten, warffen dieselbe zu den entwehnten Kindern auf einen Hauffen, und verbrannten sie miteinander. Frauen und Jungfrauen wurden von ihnen an die Bäume gebunden, denen sie die Bäuche aufgeschnitten, und das Gedärm samt dem Eingeweide heraus rissen, oder mit Pfeilen auf sie zielten".

Kristusovi poslanci so postopno spreobrnilo mnogo ljudi, imenitniki pa so se le pretvarjali za kristjane. Prišlo je do strašnega upora proti Valtunku in spreobrnenim Slovanom. Valtunk je namreč v drugem in tretjem letu vladanja skušal spreobrnliti tudi deželne gospode in plemiče. "Morda je bilo pri tem tudi nekaj prisile (!), ki za seboj potegne zagrenjenost".³⁰ Valtunku se je postavil po robu del plemstva, zlasti pa pet gospodov uglednega porekla. Kolovodja med njimi je bil *Hermannus Aurelius*, ki je z govori spodbujal k uporu in pobil mnogo kristjanov. V deželi je prišlo do razkola. Valtunk je krenil z vojsko od Julije, ki jo ima Aventin za Beljak, proti Sisku z 12.000 oboroženci; sprva se mu je pridružilo še 900 mož, spotoma pa je njihovo število naraslo na 18.000. Na poti blizu Siska so se spopadli s 4.000 možmi Hermana Avrelija. 600 Avrelijevih mož je padlo, Avrelij pa je bil ujet skupaj s 400 možmi. Droh je v Sisku organiziral na Valtunka atentat, ki pa ni uspel. Droh se je utaboril pri Metliki in čakal na spopad. Ni poslušal nasveta soupornika Henrika, naj ne podcenjuje nasprotnika. Valtunk je opravil z Drohovo vojsko.

Sledila je kazen: "Dan pozneje je zmagovalec prišel radostno v Julijo in postavil ujete izdajalce pred vojno sodišče. Po razsodbi najodličnejših deželnih gospodov so jih odpeljali na trg in jih strogo kaznovali. Najprej so jim začeni z Drohom odsekali krivopriščne roke, s katerimi so izdajalsko in uporniško zgrabili za orožje proti svojim zakonitim gospodom. Nato so jim odrezali nosove in ušesa, jim izmaličili stegna in polomili goleni. Trupla so zmetali v mlako ali jarek, kot je določal tedanji stari nemški zakon in ureditev".³¹ Tako strašno so ravnali zato, da se nasprotniki krščanstva ne bi več drznili upirati. Potem ko je fizično nadvladal pogane, je Valtunk zaprosil Virgilija za nove pridigarje in učitelje. Škof Virgilij pa je tudi osebno obiskal deželo.³²

Marcus Hansizius je v drugem delu "Svete Germanije" (*Hansizius*, 1729) opisal zgodovino salzburške škofije, glavni vir pa mu je bila Konverzija. *Sclavini* ali *Winidi* naj bi skupaj s hunskimi Avari od 568 prodirali v južni Norik. Samo, ki se je 622 uprl Hunom, naj bi bil Belgijec iz Senonaga, vendar pogan. Porazil je Dagobertovo vojsko. Hansizeve časovne opredelitve in opis dogodkov za časa Boruta, *Cacatia* in *Karasta* skoraj ne odstopajo od sodobnih. Upore za časa Hotimirja in po njegovi smrti je povzel po Konverziji brez izmišljenih dodatkov. Stvaren je ostal tudi v delu

30 "Es kann seyn, daß vielleicht hiebey einiger Zwang sey mit untergeloffen, der gemeinlich Verbitterung nach sich ziehet".

31 "Deß Tags hernach zoch der Überwinder zu Julia ein mit Freuden, und stellte die gefangene Verräther vors Kriegs=Recht. Welche nach rechtlicher Erkenntniß seiner fürnehmsten Land=Herren auf den Platz geführt, und mit harter Straffe belohnt wurden. Man hieb ihnen zuvorderst die meynedige Hände ab, womit sie wider ihren rechtmässigen Herrn treuloser und aufrührischer Weise die Waffen ergriffen hatten, und ward am Drocho der Anfang gemacht. Hernach wurden ihnen Nasen und Ohren abgeschnitten, die Schenckel zerstückelt, die Schienbeine zerbrochen. Den Rumpff warff man in eine Pfützen oder Gruben, wie das damalige alte Teutsche Gesetz und Ordnung vermogte".

32 Do tega obiska ni prišlo.

"Drobtinice in paberki urejeni za zgodovino Koroške" (Hansizius, 1782; Hansizius, 1793), kjer se je celo ponorčeval iz Christalnickovih oz. Megiserjevih opisov uporov. V zvezi z upori povzema anonimnega avtorja spisa o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev. Ko je umrl škof Modest, je knez Hotimir prosil Virgilija, naj ga obišče. Ta pa tega ni storil, ker je prišlo v deželi do vstaje, imenovane *Carmula*. Pač pa je poslal Hotimirju duhovnika Latina. Nedolgo zatem je prišlo do druge vstaje in Latin je odšel od tam. Hansiz opozarja, da "to, kar je anonimni pisec povedal tako skopo, Megiser dopolnjuje z obsežnim opisom, kjer pripoveduje o prizorih divjega klanja".³³ Omenja tudi, da Megiser poroča o Hotimirjevih bitkah in zmagah, vendar ne na splošno, ampak s podrobnimi dodatki, kot da bi jih sam videl. V kratkem povzame Christalnickov oz. Megiserjev opis upora: "Karantansko plemstvo, ki je imelo posest blizu Beljaka, se je trdno oklepalo malikov. V jezi na kneza in v sovraštvu do krščanske vere je okrog 757 zgrabilo za orožje. Z divjaštvom in pohoto je vznemirjalo vse: device, žene, na nezaslišane načine je morilo otroke".³⁴ Hansiz omeni, da je po pripovedi Christalnica oz. Megiserja knez s pomočjo furlanskega kneza Petra Municha zbral 8.000 ljudi in zmagovalno utrdil vero; pobil je 6.000 upornikov in jih mnogo ujel. S kančkom posmehljivosti opozori, da je Megiser povzel "to po svojem Ammoniu", pri čemer meni, da je opis "za tisti čas dobro izmišljen; moglo bi se izkazati, da so se dogodki odvijali tako".³⁵ *Carmula* je bila zadušena in obnovila se je verska dejavnost.

Hotimir je nekako 768 umrl. Prišlo je do sklica k orožju: "Nazori velikega dela preprostega ljudstva še niso podredili ukoreninjene surovosti svetemu zakonu. Širitelji božje besede so bili izgnani, dostop jim je bil nekaj let prepreden. Ko so jim Franki postavili za kneza *Valtincha* ali *Waltcunona*, so ga zavrnilo z izvlečenim orožjem; odvrkli so frankovsko klientelo in se na vse kriplje trudili zadržati kraljevsko svobodo".³⁶ Sledil je (772) poseg Tasila v Karantanijo, ki si jo je podredil in vnovič postavil na oblast Valtunka. Spet se je okrepila vera. Hansiz tudi tu omeni Megiserjev opis divjaštva ljudi: "*Megiserus haec more suo longe vberius enarrare nouit, verum haud alia quam Ammonii sui fide: saeuitiam tumultuantis populi, ait, fuisse tantam, vt infantes in aceruam congestos igni supposito absumerent, alligatas arbo-*

33 "*Verum quod Anonymus adstricte, hoc per amplam paraphrasim supplet Megiserus, spectaculumque edit lanionae atrocissimae ...*"

34 "*Nobilitatem Carentanam, quae proximum Villaco oppido agrum possidebat, idolis tenacius addictam, ira in ducem, et christianae religionis odio corripuisse arma circa annum 757; saeuitiae et libidine miscuisse omnia: virgines, matronas, pueros inauditis caedium modis contrucidasse*".

35 "*Haec ipse ex Ammonio suo: quae vt accommode ad tempus excogitata sunt, sic magis fieri potuisse, quam ita facta esse probantur*".

36 "*[...] indociles popularium animi pars magna nondum feritatem insitam sacrosanctae legi submiserant: pulsus adeo coelestis disciplinae praeceptoribus aditum iis omnem annos aliquot intercludere: quem Franci iis imposuerant ducem Valtinchum, seu Waltcunonem, expeditis armis respuebant: clientelam Francicam abiicere, libertatem regiam sustinere omni studio moliebantur*".

ribus mulieres exsectis intestinis, alias libratis velut in scopum iaculis conficerent; Desiderium Langobardorum regem ea immanitate prouocatum cum exercitu venisse, sed ingenti strage reiectum: postremo Tassilonem tribus accinctum agminibus peruicaces ad officium redeigisse, restituto in principatum Walcuno. Vtut haec sint, effectus certus est, licet modus incertus: restitutus armis Walcunus: ex quo rursus erigere caput religio".³⁷

Aquilinus Julius Caesar v delu "Državna in cerkvena zgodovina vojvodine Štajerske" (Caesar, 1768–1788, 261–264) prek Valvasorja povzema in prireja Christalnick–Megiserjevo tradicijo o uporih. Gorazdu, ki je vladal tri leta, je sledil Hotimir in pod njim je med Slovane prodrla krščanska vera. Salzburški škof Virgilij je med Slovane poslal škofa Modesta z duhovniki. Po Hotimirjevi smrti so frankovski kralji imenovali za vojvodo njegovega sina Valtunka. Vlado je nastopil šele tri leta pozneje zaradi nemirov, ki so se med Slovani začeli že pod Hotimirjem. Upor naj bi se najbolj razširil okrog Maribora, Celja in v Slovenski marki. Hotimir in furlanski vojvoda naj bi branila krščanske podložnike. V spopadu naj bi bilo 6.000 Slovanov pobitih, 900 ujetih. Ko je zavladal Valtunk, je sledil nov izbruh nemirov, ki jih je zadušil Tasilo. Po zatrtju upora so v deželo spet prišli duhovniki. Tedaj naj bi vnovič prišlo do nemirov; uporni plemiči *Deoder, Drochus, Samo, Aurelius* iz Slovenj Gradca in drugih krajev naj bi bili poraženi pri Beljaku.

Anton Linhart je v delu "Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije" (Linhart, 1788; Linhart, 1791) svoj raziskovalni interes usmeril prek okvira dežele (Kranjske) na etnijo južnih Slovanov Avstrije. Slovani naj bi prihajali v prostor med Donavo in Jadran od 4. stoletja. Sama, pod katerim so se Slovani 624 uprli Avarom, ima Linhart za Belgijca iz kraja Senonago, ki je tudi porazil del Dagobertove vojske. Karantanijo označuje Linhart za slovansko. Omenja avarsko nevarnost v 8. stoletju, Borutovo prošnjo za pomoč, ki je imela za posledico frankovski jarem, oba talca *Karaza* in *Ketumarja*, ki naj bi ob nastopu vlade prejela fevd od frankovskega kralja. Upore za časa Hotimirja in po njegovi smrti podaja stvarno v skladu s Konverzijo in jih podrobneje ne komentira (Linhart, 1791, 162–163, 165; Linhart, 1981, 228–229). V opombah pod črto citira odlomke iz Konverzije: "*Damal war Virgil Bischof zu Salzburg. Er kam nie selbst nach Karantanien, so sehr auch Ketumar in ihn drang. Er schickte aber eifrige Missionäre in's Land, welche Priester und Kirchen weihen sollten [...]. Die Slawen sträubten sich hartnäkig dagegen;*

37 "Megiser je to znal na svoj način obsežneje opisati, vendar z zaupanjem enemu samemu pričevalcu, svojemu Ammoniju. Trdi, da je bilo divjaštvo razbijaškega ljudstva tolikšno, da so sežigali otroke, ki so jih zložili na kupe, ženam, privezanim na drevesa, so izrezovali drob, druge so pobili tako, da so jih ciljali s kopji. Langobardskega kralja Desiderija je to divjaštvo izzvalo, da je nastopil z vojsko, a je bil po hudem porazu odbit. Končno je Tasilo s tremi vojskami prisilil uporneže k pokorščini in vnovič postavil za kneza Valtunka. Kakor koli že, izid je znan, način pa ne: Valtunk je bil postavljen nazaj z orožjem, odtelej pa je vera vnovič dvignila glavo".

dreimal brachen sogar Empörungen aus. Als Ketumar starb – es war im J. 769 – mußten diese Heidenbekehrer vollends das Land räumen; und durch einige Jahre, bis Herzog Valdung neue Unterstützung aus Baiern erhielt, befand sich kein Priester in Karantanien ...".³⁸

Čeprav se je Linhart pri opisovanju preteklosti lotil tudi obravnave jezika in civilizacije, pa pri njem ne gre za kakovostni skok v ozkostrokovnih zgodovinskih spoznanjih: glede poznavanja virov, njihove kritične analize in znanstvene interpretacije ga je namreč visoko presegel njegov manj znani predhodnik Marko Hansiz.

RHETORICAL ADDITIONS IN THE INTERPRETATIONS OF HUMANISTIC
HISTORIOGRAPHY CONCERNING THE REGION BETWEEN THE ALPS
AND THE ADRIATIC IN THE EARLY MIDDLE AGES

Darja MIHELIC

The Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts,
Milko Kos Historical Institute, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4
e-mail: mihelic@zrc-sazu.si

SUMMARY

The expression "humanistic historiography" used in the article refers to historiographic works dating from the period from the 15th through the 18th centuries. While it is true that the historiographic harvest of this period cannot be compared to the contemporary literary production in terms of quantity, it is also true that these publications were as a rule more voluminous than today's. They were written in Latin and in the vernaculars, in central Europe mostly in German.

Various trends can be observed in the European historiography of that time. The Italian practice was, from the present point of view, the most advanced. The Italian Peninsula had a magnificent history that needed no embellishments: this objectively allowed the Italian historiography unencumbered authenticity. German and Slavic (Polish, Czech, Dalmatian) historiographers, who came from milieus with a less famous past, wanted to follow the Italian example. They emphasised the importance of the history of the Germanic/Slavic people to whom they felt affiliated with. Their patriotic writing tried to demonstrate Germanic or Slavic values.

38 "Virgil je bil tedaj škof v Salzburgu. Nikdar ni osebno prišel v Karantanijo, čeprav je Hotimir zelo pritiskal nanj. V deželo pa je poslal goreče misionarje, da bi posvečali duhovnike in cerkve [...]. Slovani so se temu trdovratno upirali; trikrat so celo izbruhnili upori. Ko je Hotimir umrl – to je bilo 769 – so morali ti spreobračevalci poganov povsem zapustiti deželo. Nekaj let, dokler ni vojvoda Valtunk dobil nove pomoči z Bavarske, ni bilo v Karantaniji nobenega duhovnika ...".

The content distribution system in the works of the mentioned period is difficult to follow. The authors would list events without any temporal definition, not infrequently in unsorted chronological array, and often the same event would be described twice, but in different ways. They would intertwine the narration with direct speech and dramatize the events. Their style was often exaggerated with pathos common in phrasing. Numerous historians would adorn the tedious events through the use of fables, fabrications and even consciously false sections, making up the occasional solemn addresses by generals and rulers, deforming the truth and adapting it to ideological and political goals or even personal interests. They craved descriptions of "curiosities" with which to attract the attention of the reader. They described battles or heroic acts, glorified ruling families and wrote eulogies to princes and kings. Often they would willingly engage in the compilation of dynastic and family genealogies, frequently bridging the gaps in them on their own, without minding temporal inconsistencies.

The authors would often use texts written by their predecessors and literally copy them without adding any personal comment. Usually, they were not disturbed by the inconsistencies between the various quotations or by the incongruence with their own presentations of the same historical facts. Occasionally they engaged in long-winded polemics with their predecessors. Their works are permeated with incorrect and incomplete information that later historiography only gradually managed to remove. Only the 17th century saw the rise of erudition and search for historical truth, work on sources and objective critique of the historical findings of the predecessors.

The typological characteristics of the historic works pertaining to the central European continental space of the 15th–18th centuries were dictated by the current political reality and administrative system. In spatial terms, the authors mostly covered individual provinces, in particular as a result of the fact that their services were frequently ordered and paid for by the provincial authorities. The authors of these writings were representatives of the Provincial historiography and in the 17th century they were joined by representatives of imperial and ecclesiastical historiography.

The territories between the Alps and the Adriatic, in the early Middle Ages (also inhabited by Slavic predecessors of the Slovenes who moved here in the second half of the 6th century, were described by numerous German and rare Italian historiographers, as well as some writers from Slavic areas and individuals from the Hungarian region. Older historiographers preserved the chronical type of writing and were uncritical; they made up new sources and tailored the representations of the past. Later writers had the possibility of upgrading the conclusions of their predecessors and brought the historiographic findings closer to modern knowledge.

In the early Middle Ages, the area extending from the Alps to the Adriatic saw the emergence of the tribal principality Carantania and the Carniola region. Particularly the former is present in various sources, among which the chronical essay "Conversio Bagoariorum et Carantanorum" (The Conversion of the Bavarians and the Carantanians) by a Salzburg priest stands out for its historiographic narrativity and represents the basis for studying and learning about the early Middle Ages period in this region. The knowledge and the interpretations of this essay helped construct an increasingly clearer picture of Carantania in historiography.

After the Carinthian Iacob Vnrest (1420/1430–1500), who was the first historiographer of this period to help improve the knowledge about the history of Carantania, the Bavarian Iohannes Aventinus Turmair (1477–1537) in particular should be mentioned, as he contributed to the 'treasury of history' several findings with long-term effects on the historiography of Carantania. Many of his successors would copy him, for instance, Mauro Orbini from Dubrovnik (around 1550–1614). The Istrian Mathias Flacius Illyricus (1520–1575) published the mentioned essay, thereby moving it closer to the attention of the historiographers and encouraging its treatment. Among factual historians we should mention the Bavarian historiographer Marcus Velserus Matthaeus (1558–1614), the Tyrolean Andreas Brunner (1589–1650) and the Lotharingian Johannes Vervaux (1586–1661) alias Johann Adlzreit(t)er von/a Tet(t)enweis (1596–1662). The fanciful narratives of the Carinthian historian Michael Gothard Christalnick (1530/40–1595), whose work was plagiarized by the German linguist and polymath Hieronymus Megiser (1554/55–1619), brought into historiography a great deal of thrilling chaos. The Jesuit Martinus Bauzer from Gorizia (1595–1668) found their work so appealing that he faithfully summarised parts of it in Latin. The Carniolan Joannes Ludovicus Schönleben (1618–1681) offered some more findings concerning the history of Carantania, but one of his younger colleagues, who was much less versed in historiography, the famous Carniolan polymath Johann Weichard Valvasor (1641–1693), deliberately ignored some of them and preferred to follow the Christalnick–Megiser performances. The Styrian historian Aquilinus Julius Caesar (1720–1792) behaved much the same way, although he was already familiar with the publications by the Carinthian Jesuit Marcus Hansiz (1683–1766), unrivalled at the time in their importance for the understanding and the explication of sources about the history of Carantania. Unfortunately, owing to the standard scientific-critical erudite method in which it was written, the work by Hansiz fell into oblivion, fading against new and more attractive approaches used by the historically less proficient Anton Linhart (1756–1795). The latter followed new trends in historiography, which looked for folk particularities in the state, law, speech, art and literature.

Key words: historiography, Early Middle Ages, the Alps–Adriatic region, Carantania, conversio, carmula

VIRI IN LITERATURA

- Aventin, I. (1554):** *Annalium Boiorum libri septem* Ioanne Auentino autore. Ingolstadii.
- Bauzer, M. (1663):** *Historia rerum Noricarum et Foro-Julienensium* [rokopis]. Gorica.
- Bavčer, M. (1975):** *Zgodbe Norika in Furlanije*. Toronto, Jelinčič.
- Bavčer, M. (1991):** *Zgodovina Norika in Furlanije*. Ljubljana.
- Brunner, A. (1626–1637):** *Annales virtutis et fortunae Boiorum*, 1–3. München.
- Caesar, A. J. (1768):** *Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steyermarks*. Vol. I–IV. Graz.
- Caesar, A. J. (1787):** *Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steyermarks*. Vol. V. Graz.
- Caesar, A. J. (1788):** *Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steyermarks*. Vol. VI–VII. Graz.
- Christalnick, M. G., Megiser, H. (1612):** *Chronica des Loeblichen Ertzhertzogthumbs Khaerndten*. Leipzig.
- Grafenauer, B. (1985):** *Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev. Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. V: Dolinar, F. M. (ur.): *Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih. Ob 1100-letnici Metodove smrti*. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 7. Ljubljana, 9–43.
- Hansizius, M. (1729):** *Germaniae sacrae, II. Archiepiscopatus Salisburgensis chronologice propositus*. Augustae Vindelicorum.
- Hansizius, M. (1782):** *Analecta seu Collectanea R. P. Marci Hansizii S. I. pro historia Carinthiae concinnanda*. Vol. I. Clagenfurti.
- Hansizius, M. (1793):** *Analecta seu Collectanea R. P. Marci Hansizii S. I. pro historia Carinthiae concinnanda*. Vol. I–II. Norimbergae.
- Kos, M. (1936):** *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani*, 11. Ljubljana, Znanstveno društvo.
- Linhart, A. (1788):** *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen suedlichen Slaven Oesterreichs*. I. Laibach.
- Linhart, A. (1791):** *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der suedlichen Slaven Oesterreichs*. II. Laibach.
- Linhart, A. (1981):** *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*. 1, 2. Ljubljana, Slovenska matica.

- Lošek, F. (1997):** Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg. Monumenta Germaniae Historica. Studien und Texte, 15. Hannover, Hahnsche Buchhandlung.
- Orbini, M. (1601):** II Regno de gli Slavi di don Mavro Orbini Ravseo. Pesaro.
- Schönleben, J. L. (1681):** Carniolia antiqua et nova sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacroprophani. III. del. Labaci.
- Unrest, I. (1924):** Iacobi Vnresti, theologi et sacerdotis Carinthiaci. Chronicon Carinthiacvm. V: Simonis-Friderici-Hahnii, D. (ur.): Collectio monvmentorvm vetervm et recentvm ineditorvm. I. Brunsvigae, Meyer, 479–536.
- Valvasor, J. W. (1689):** Die Ehre des Herzogthums Krain. Vol. VII. Laybach – Nuernberg.
- Vervaux, J. (1662):** Boicae gentis annalium pars I. Complectitur historiam á prima Bojorum origine usque ad annum Christi M.CCC.XIV quo Ludovicus IV. Bavariae Dux electus est imperator Romanorum. Monachii.
- Welser, M. (1605):** Bayrische Geschicht in fuefff Buecher getheilt darinn begriffen was sich mit den Bayrn von ihrem ersten Anfang biß zu zeiten Kayser Carls deß Grossen verlauffen hatt. Durch Herrn Marxen Welser. Augspurg.
- Wolfram, H. (1979):** Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien. Wien – Köln – Graz, H. Böhlau.
- Coreth, A. (1950):** Österreichische Geschichtschreibung in der Barockzeit (1620–1740). Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 37. Wien, Adolf Holzhausens Nfg.
- Doblinger, M. (1905):** Hieronymus Megisers Leben und Werke. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 26. Innsbruck, 431–478.
- Lhotsky, A. (1962):** Östereichische Historiographie. Österreich Archiv. Schriftenreihe des Arbeitskreises für österreichische Geschichte. Wien, Verlag für Geschichte und Politik.
- Mihelič, D. (1977):** Karantanija v očeh zgodovinarjev od konca 15. do 18. stoletja. Zgodovinski časopis, XXXI, 3. Ljubljana, 287–328.
- Mihelič, D. (2000a):** Vstaja, imenovana "carmula". Karantanija, druga polovica 8. stoletja. Tretji dan, XXIX, 9. Ljubljana, 78–88.
- Mihelič, D. (2000b):** Etnična podoba Karantanije in njenih prebivalcev v spisih zgodovinopiscev od 15. do 18. stoletja. V: Bratož, R. (ur.). Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze. Situla, 39 – Razprave, 18. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije – Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 839–961.

- Mihelič, D. (2001):** Vstaja, imenovana "carmula". Karantanija, druga polovica 8. stoletja. V: Rajšp, V. et al. (ur.): Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje. Ljubljana, Založba ZRC SAZU, 197–214.
- Mihelič, D. (2005):** Die Christianisierung Karantaniens in den Augen der Historiker des 15.–18. Jahrhunderts. V: Busset, T., Lorenzetti, L., Mathieu, J., Stauber, R. (ur.): L'Autriche intérieure. Histoire des Alpes, 10. Zürich, Chronos, 39–56.
- Wolfram, H. (1995):** Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungsband, 31. Wien – München, R. Oldenbourg.